

Unesco Maai'lm moštt -logstök da kreäpast -šöddmōōžž 9.10. Če'vetjääu'rest di 10.10. Njeä'llmest

Unescon Maailman muisti -luettelo ja gramota -tilaisuudet 9.10. Sevettijärvellä sekä 10.10. Nellimissä

Sijddriäšldök, nää'lvuákksaž láä'kk da kreäpast – ráä'kkesuōttám till'lōōvee'l meeran árra

Siitajärjestelmä, tapaoikeus ja gramota – rakkautemme omaa kansaamme kohtaan

Šiōgg saa'mi ouddoumaž, šiōgg kuvddleei,

Tän saagg kēe'rjte'men mie'rreem, što tōn pá'jje'rjttōssán puätt "Sijddriäšldök, nää'lvuákksaž láä'kk da kreäpast – ráä'kkesuōttám till'lōōvee'l meeran árra".

Hyvä kolttien luottamusmies, hyvät kuulijat,

Tätä puhetta laatiessani päädyin otsikoimaan sen nimellä "Siitajärjestelmä, tapaoikeus ja gramota – rakkautemme omaa kansaamme kohtaan".

Mij meer lij leämmaž vājldá'ttemsuōlâst tōin aa'sšin, mii kreäpast lij, mâi'd tōt âânn se'st da mâi'd tōt mi'jjid tuōdi miárkkšââvv. Leä'p vājldá'ttmen, mii kreäpast lij sijddriäšldōōggâst. Leä'p še vājldá'ttmen, što mákam aa'sšid ju'n sijddriäšldōōggâst käunn'je čáuddmōōžž. Leä'p vājldá'ttemsuōlâst nää'lvuákksaž laa'jjineen, kää'tt lij šōddám ee'kkčuō'di mie'ldd ra'vvjed mij sijddriäšldōōgg tu'mmstōktuâj.

Kansaamme on ollut unohtamaisillaan, mikä gramota on, mitä se pitää sisällään ja mitä se meille todella merkitsee. Olemme unohtamaisillamme, mikä gramota on suhteessa siitajärjestelmään. Olemme unohtamaisillamme myös sen, mihin kaikkiin asioihin jo pelkästään siitajärjestelmästä löytyy ratkaisu. Olemme unohtamaisillamme tapaoikeutemme, joka on muovautunut vuosisatojen aikana ohjaamaan siitajärjestelmämme päätöksentekoa.

Tōn diōtt ko tá'lk'k mátam mee'st teänab mo'stte táid aa'sšid, lij vääžnai, što leä'p noorōōttám tá'bbe práäzkjed da ká'dded kreäpast da tōn moštt-teâđ, koon tōt âânn se'st. Lij vääžnai, što leä'p noorōōttám tá'bbe ââ'ned ciistâst mij sijddriäšldōōgg, koon ää'rb siidsábbar veâlâinn juá'tk'ke. Lij vääžnai, što leä'p noorōōttám tá'bbe mošttjed nää'lvuákksaž láä'jj, koon kroota meädda pääccmōš lij vaaiktam mij ōōutstō'sse rá'mbbjee'l tuáimmâmoddân.

Koska vain harvat meistä enää muistavat nämä asiat, on tärkeää, että olemme kokoontuneet tänään juhlistamaan ja vaalimaan gramotaa ja sen sisältämää muistitietoa. On tärkeää, että olemme kokoontuneet tänään kunnioittamaan siitajärjestelmäämme, jonka perinnettä kyläkokoukset edelleen jatkavat. On tärkeää, että olemme kokoontuneet tänään muistelemaan tapaoikeutta, jonka yhtäkkinen pois jääminen on vaikuttanut yhteisöömme rampauttaen toimintakykyämme.

Sijddriâšldök, nää'lvuâkksaž lää'kk da kreäpast ko'lle õ'hte. Nuu'bbtää i'lla nu'bb. Kreäpast'tää sijddriâšldök da nää'lvuâkksaž lää'kk le'jje koškkád mij meerast še meädda. Näai't miâlggád kiävi, ko tärkka seeiltum kreäpast i'lvânji ij mee'st ju'n läppjam. Siidsåabbar ij le'čče ånn'jõžääi'j seämma tuáimmjeei kreäpast'tää. Ko kiõččâp mij meer historia, lij ååskte'm, vuâstta puki jijstes se'lvv aa'sši, što leä'p da jie'llep veäl tän poodd meeran. Mee'st fe'rttai lee'd maaddârpuärrseen varjjlõs da pirrõs'tti, kuest'te'mes maai'lm suõjjõs. Tä'st lij tuõđštõssân še tõt, što kreäpast lij mäccam määust mi'jjid ko leäi kuu'kk läppjam.

Siitajärjestelmä, tapaoikeus ja gramota kuuluvat yhteen. Ilman toista ei ole toista. Ilman gramotaa siitajärjestelmä ja tapaoikeus olisivat kuihtuneet meidänkin kansaltamme pois. Näin melkein kävikin, kun tarkoin säilytetty gramota miltei katosi. Kyläkokous ei olisi nykyisellään sama toimija ilman gramotaa. Kun katson kansamme historiaa, on uskomatonta, vastoin kaikkia todennäköisyyksiä, että olemme ja elämme vielä tässä hetkessä kansana. Meillä täytyy olla esivanhempiemme varjelus ja ympäröivän, näkymättömän maailman suojelus. Tästä on todisteena myös se, että gramota on palautunut meille oltuaan kauan kadoksissa.

Kreäpast oocâm Unesco Maai'lm mooštai sizz lij e'pet pohttam mi'jjid kuâstjee'jen tõn, što mee'st lie tuõttää'sšid vuâddõõvvi vuõiggâdвуõđ. Vuõiggâdвуõđ, kook årra õinn viõggâst. Vuõiggâdвуõđ, koid jeä'p leäkku ouddam meädda le'be kook jie leäkku valddum mee'st meädda. Kreäpast lij tuõđštõs. Tuõđštõs, kää'tt lij sää'm mettkää'vest o'dinakai da kää'tt tuõđâšt, što sä'mmla lie vaaldšam määdmaid da čaa'zzid ouddâl pukid. Leä'sa kreäpast lij še tuõđštõs, kää'tt lij maai'lmveiddsânji alggmeeraid miârkkšõõvvi seämma vâ'jj diõtt; alggmeerain lij vuõiggâdвуõđt määddeez da čaa'z3eez. Määddeez da čaa'z3eez, koid nuu'bb meer lie čuu't mäånḡ vuâra tuõttâm lee'd sij määd da čää'z3.

Gramotan hakeminen Unescon Maailman muisti -kohteeksi on tuonut jälleen meille näkyväksi sen, että meillä on tosiasioihin perustuvia oikeuksia. Oikeuksia, jotka ovat yhä voimassa. Oikeuksia, joita me emme ole antaneet pois tai joita ei ole otettu meiltä pois. Gramota on todiste. Todiste, joka on saamelaisessa mittakaavassa ainutlaatuinen ja joka todistaa saamelaisten hallinneen maita ja vesiä ennen muita. Mutta gramota on myös todiste, joka on maailmanlaajuisesti alkuperäiskansoille merkittävä samasta syystä; alkuperäiskansoilla on oikeus maihinsa ja vesiinsä. Maihinsa ja vesiinsä, jotka muut kansat ovat liian usein julistaneet omikseen.

Maaddârpuärrseen lie čuä'jtam rää'kkesuõđ mij meera, ko sij lie kâddam mij vuõiggâdвуõđid määdmaid da čaa'zzid le'be ko sij lie teâuddam mij õõlgtõõzzid täid määdmaid da čaa'zzid. Maaddârpuärrseen lie näai't suõjjääm mij pukin pââ'zzmõõzz; mij määdmaid da čaa'zzid. Määdd, ko'st sij lie jeällam, kää'tt lij si'jjid jeä'ltam. Čaa'zzid, koitää ij leäkku pâsttam jie'lled. Tån vääras sij lie raajjâm sijddriâšldõõgg nää'lvuâkksaž laa'jjineez di tiuddääm täid veäl kreäpstin.

Esivanhempamme ovat näyttäneet rakkauden omaa kansamme kohtaan, kun he ovat vaalineet oikeuksiamme maihin ja vesiin tai kun he ovat täyttäneet velvollisuuksiamme näitä maita ja vesiä kohtaan. Esivanhempamme ovat näin suojelleet kaikista pyhintämme; maitamme ja vesiämme. Maata, jossa he ovat eläneet, joka on heidät elättänyt. Vesiä, joita ilman ei ole pystynyt elämään.

Tätä varten he ovat luoneet siitajärjestelmän tapaoikeuksineen sekä täydentäneet näitä vielä gramotalla.

Mij mu'sttep veâl mij meer nää'lvuákksaž láä'jj, koon maacctummuš vue'ssen ânn'jõž siidsåabbar-riášldõõgg le'čči vuei'tlvaž. Nää'lvuákksaž láä'kk lij o'hjjääm sijddriášldõõgg čauddmõõžžines. Leäi kõõččmõõžžâst ju'n-a kue'llčaa'zzi le'be ää'rb jue'kkem, reidai le'be reä'kkõõžzi suávtem le'be kõskkvuõđi háiddam pirrõ'tti siidid. Áaskam, što nää'lvuákksaž láä'jj máaust maacctem vue'ssen mij õoutstõõžž da tuáimmâmnaa'lid le'čči veâl vuei'tlvaž. Maacctem le'čči mij meer pue'reei, nâáneei da tõrgsmõ'tti ä'sš, mij rää'kkesuõtt, kää'tt till'lõõvči mij meera. Áaskam, što nää'lvuákksaž láä'jj tobddám da tobdstem oudđi tuámeen nuu'bnallšem perspektiiv kiõtt'tõõllám vue'lnn áarraai aa'sšid. Mij meer oudđlõs tuáimmâmnaá'Il maaccte'či mij miõlid tõn, mii lij tuámeen tää'rkmõs: pirrõ'tti luâđ suõjjummuš, što tõt ri'jtje'či mi'jjid veâl pue'tti ee'jj, 20 ee'jj kee'jjest le'be koom puõlvvõõgg kee'jjest.

Meillä on muistissa vielä kansamme tapalaki, jonka palauttaminen osaksi nykyistä kyläkokousjärjestelmää olisi mahdollista. Tapalaki on ohjannut siitajärjestelmää ratkaisuisaan. Oli kyseessä sitten kalavesien tai perinnön jako, riitojen tai rikosten sovittaminen tai suhteiden hoito naapurisiitoihin. Uskon, että tapalain takaisin palauttaminen osaksi yhteisöämme ja toimintatapojamme olisi vielä mahdollista. Palauttaminen olisi kansaamme parantava, vahvistava ja voimauttava asia, rakkautemme omaa kansaamme kohtaan. Uskon, että tapalain tunnistaminen ja tunnustaminen antaisi toimiessamme toisenlaisen perspektiivin käsiteltäviin asioihin. Kansamme aiempi toimintatapa palauttaisi mieliimme sen, mikä on toimiessamme tärkeintä: ympäröivän luonnon suojeleminen, jotta se riittäisi meille vielä ensi vuonna, 20 vuoden päästä tai kolmen sukupolven päästä.

Mái'd sijddriášldõk, nää'lvuákksaž láä'kk da kreäpast ânn'jõžääi'j va'sttee? Sijddriášldõõgg máaimõs seillam oendõõttâmvue'kk lij siidsåabbar-riášldõk. Nää'lvuákksaž láä'jj koska lie vuei'nnemnalla oudđmiárkkân mä'htt piârri ââ'nnem kue'llpäi'k lie juâkkõõttâm da mä'htt tän juâgg õinn ââ'ned äärvast. Kreäpast pie'lstes le'čči ânn'jõžääi'j čiolgg suâppmõšvuõiggâdvue'tt.

Mitä siitajärjestelmä, tapaoikeus ja gramota nykyaikana vastaavat? Siitajärjestelmän viimeinen säilynyt ilmentymä on kyläkokousjärjestelmä. Tapaoikeuden pieniä jäämiä on huomattavissa esimerkiksi miten perheiden käyttämät kalapaikat ovat jakautuneet ja miten tätä jakoa yhä kunnioitetaan. Gramota puolestaan olisi nykyaikana selvää sopimusoikeutta.

Lij samai miõlkie'ssi vuei'nned, koon árra mij meer tän prosee'ss mie'ldd vuâlgg. Pá'sttep-a mij ká'dded tõn ää'rb da tõid vuei'ttemvuõđid, koid maaddârpuárseen sijddriášldõk, nää'lvuákksaž láä'kk da kreäpast mi'jjid ta'rjee. Jeä'rben Njeä'llem-Keväjääu'r vuu'd di Njauddám vuu'd saa'min lij jõnn vaad tõ'st, što siidsåabbar-riášldõk tuáimmai, odđsmâäv va'sttees ânn'jõžääi'j tarbbsid da siirdšâäv pue'tti puõlvvõõggid. Nákam veä'lğg mee'st lij maaddârpuárseen.

On erittäin mielenkiintoista nähdä, mihin suuntaan kansamme tämän prosessin myötä lähtee. Pystymmekö vaalimaan sitä perintöä ja niitä mahdollisuuksia, joita esivanhempimme siitajärjestelmä, tapaoikeus ja gramota meille tarjoavat. Erityisesti Nellim-Keväjärvien alueen sekä

Näätämön alueen kolttasaamelaisilla on suuri vastuu siitä, että kyläkokousjärjestelmä toimii, uudistuu vastaamaan nykyajan tarpeita ja siirtyy tuleville sukupolville. Sen olemme esivanhemmillemme velkaa.

Haa'lääm veâl looppâst spä'ssbõõššâd tån õhttvueđâst Meersažarkiiv da Sää'markiiv tån tuâjast, koon leä'ped mij meer ou'dde tuejjääm. Åaskam, što tät prose'ss leäi pää'cced tijtää čõõđtekani. Jeä'rben haa'lääm spä'ssbõõššâd tån äärv u'vddmest, koon leä'ped čuä'jtam mij meer vuõiggâdvuõđid.

Haluan vielä lopuksi kiittää tässä yhteydessä Kansallisarkistoa sekä Saamelaisarkistoa siitä työstä, jonka olette kansamme hyväksi tehneet. Uskon, että tämä prosessi olisi ilman teitä jäänyt toteuttamatta. Erityisesti haluan kiittää siitä arvion antamisesta, mitä olette osoittaneet kansamme oikeuksia kohtaan.